

ВИХОВНУ РОБОТУ – У ПОРЯДОК ДЕННИЙ

В.Ф.ГОДОВАНЕЦЬ

Роботу з особовим складом органів внутрішніх справ можна, на наш погляд, класифікувати за такими основними напрямками: підбір кадрів; професійно-психологічна підготовка; організація професійної діяльності; соціально-побутове забезпечення; виховна та культурно-масова робота. Зрозуміло, що всі вони реалізуються за допомогою вивірених часом і практикою форм, методів та засобів, які постійно змінюються, доповнюються, удосконалюються. Одні з них властиві якомусь конкретному напрямку роботи, інші – двом-трьом і навіть усім зразу.

Перші чотири напрямки багато в чому врегульовані законодавством України, чітко регламентуються нормативними актами МВС України – рішеннями колегії, наказами, вказівками Міністерства внутрішніх справ, настановами, статутами, положеннями. Їх реалізація залежить від стабільності того чи іншого колективу, рівня відповідальності і досвіду керівного складу, наявності належної матеріально-технічної бази тощо.

А от такий напрямок, як організація виховної, культурно-масової роботи – перебуває, без перебільшення, у стані невизначеності. І не стільки, можливо, на етапі його реалізації в міськрайлінвідділах внутрішніх справ, скільки організації на рівні Міністерства внутрішніх справ України. На цей висновок наштовхують аналіз рішень колегії Міністерства останніх років, виступи його керівників, у яких навіть не згадуються слова "виховання", "виховна робота". Немає узагальнених матеріалів з цих питань, що, у свою чергу, свідчить про відсутність чіткої позиції МВС України щодо цієї надзвичайно складної проблеми.

Та тут немає нічого дивного, бо і вищі державні і місцеві органи мало що роблять для виховання своїх громадян, формування в них високої культури, почуття честі, гідності, патріотизму, любові до Батьківщини, її символів, глибокої поваги до закону, усвідомлення своїх прав, а ще більше – обов'язків. Усе це разом з економічними трудно-

Годованець Володимир Федорович – кандидат історичних наук, начальник кафедри педагогіки Вищих академічних курсів Української академії внутрішніх справ, підполковник внутрішньої служби.

щами останніх років призвело до втрати громадянами моральних орієнтирів, відповідальності за доручену справу, до розгулу пияцтва, наркоманії, хамства і неповаги один до одного, врешті-решт, до збільшення правопорушень та злочинів.

Міліція — це частка суспільства, в її середовищі також відбуваються негативні процеси, про що постійно йде мова на засіданнях колегій Міністерства внутрішніх справ України, його управлінь в областях і що регулярно відображається в засобах масової інформації. Міністерство постійно вживає заходів щодо очищення міліції від перевертнів, злочинців, усіх тих, хто своїми діями компрометує систему МВС.

Особливо гостро і ґрунтовно питання зміцнення дисципліни і законності в діяльності органів внутрішніх справ розглядалося на засіданні Колегії 22 вересня 1995 р.¹, де намічено проведення широкомасштабних заходів, які повинні поліпшити правову ситуацію в самих органах правопорядку. Президент України Леонід Кучма наголосив у своєму привітанні з нагоди Дня міліції України 19 грудня 1995 р.: "Чистота міліцейських лав — питання першочергове, бо якщо люди втратять віру в міліцію, це буде рівнозначним утраті їх віри у владу і державу"².

За чистоту міліцейських лав необхідно боротися, на наш погляд, не тільки наказами, вимогами, карою, але й повсякденною копіткою роботою з людьми — усіма разом і кожним окремо. Це завдання не тільки керівників апаратів чи їх заступників по роботі з особовим складом, а кожного, хто має підлеглих. І поки цю формулу всі вони не усвідомлять, поки не будуть забезпечені належні умови професійної діяльності співробітників, добитися зміцнення дисципліни, суворого додержання законності в самих органах внутрішніх справ буде важко.

Засамперед, необхідно остаточно визначитися в тому, потрібна чи їй виховна робота в органах внутрішніх справ та яким чином її здійснювати, за якими напрямками, за допомогою яких форм, методів і засобів. Соціологічне дослідження, яке проводиться нами спільно з керівними працівниками міліції, що підвищують свою кваліфікацію в Українській академії внутрішніх справ, свідчить, що це питання не викликає сумніву в начальників міськрайлінівідділів внутрішніх справ та їх заступників (82 % — висловилися "за", 10 % — "не знаю", 8 % — "проти"). Зовсім інші показники у порівняно молодих за віком працівників міліції та таких, хто має незначний досвід роботи

на керівних посадах (34 % – "за", 66 % – "проти"). На прохання мотивувати своє заперечення останні заявили: 1) на службу в міліцію мають добиратися тільки виховані, культурні, високоморальні громадяни; 2) після 20-25 років люди вже не здатні піддаватися виховному впливу; 3) керівник будь-якого рангу не повинен відповідати за низькі моральні якості підлеглих, рівень їх виховання і культури.

Першу тезу хотілося би підтримати цілковито. На жаль, сьогодні її поки що неможливо реалізувати, бо само суспільство (сім'я, школа, вищий чи середній навчальний заклад, армія, трудові колективи) недостатньо формує молодих людей із зазначеними якостями. "Моральне виховання людини тепер майже цілком покладається на випадок"³. Ця теза висловлена відомим французьким філософом Клодом Адріаном Гельвецієм ще у XVIII ст., але вона дуже доречно відбиває ситуацію, що склалася в нашій державі зараз. І "щоб те виховання вдосконалити, треба було б опрацювати план його відповідно до громадської користі, заснувати його на простих і незмінних принципах. Це єдиний спосіб зменшити вплив на нього й усунути суперечності, які є й мусять доконечно бути між усіма різними правилами теперішнього виховання"⁴.

Друга теза (після 20-25 років люди не здатні піддаватися виховному впливу) поширена не тільки серед молодих працівників міліції – керівників середньої ланки, але й серед керівників більш високого рангу. Оponentів можна відіслати до наших вітчизняних видатних педагогів – К.Д.Ушинського, В.О.Сухомлинського, А.С.Макаренка. До древньогрецького філософа Платона, який підкреслював, що "міста ... населені людьми будь-якого віку і – через відмінності в їх природі і розміщенні – кожен потребує особливого виховання, освіти"⁵. Чи до Клада Гельвеція, який писав, що "перебіг мого життя є, власне кажучи, тільки довге виховання"⁶. Єдина мета виховання – "зробити громадян більш сильними, більш освіченими та добродійними і, зрештою, більш здатними працювати на благо суспільства, в якому вони живуть"⁷. Чи не це сьогодні нам найбільш необхідне?

Заради реалізації такої мети, поза будь-яким сумнівом, необхідно займатися виховною роботою і забезпечувати виховний (позитивний) вплив на всіх людей, незалежно від їх віку, статі, національності, становища, яке вони займають.

Дискусії щодо цього, на наш погляд, безпідставні. Біда полягає в іншому: нам катастрофічно не вистачає вихователів, людей, які володіють психолого-педагогічними навичками, бажанням творити добро. Принцип "кожен керівник – вихователь підлеглих", що сьогодні

діє в органах внутрішніх справ, має право на життя, але далеко не кожен керівник може бути вихователем. І це повинно турбувати більш за все. На третю тезу достатньо відповісти словами древньогрецького філософа Платона: на свою педагогічну, виховну роботу "ідеальний керівник" повинен дивитися як на виконання вищої місії.

На запитання "Якими документами МВС України Ви користуєтесь при організації виховної роботи з особовим складом?" заступники начальників міськрайлінівділів внутрішніх справ по роботі з особовим складом (практично всі) назвали наказ МВС України від 12 вересня 1992 р. № 538. І тільки. Всі інші категорії керівних кадрів районної та міської ланки на це запитання не змогли відповісти. Коментарі, як кажуть, зайві.

Слід при цьому зауважити, що і наказ № 538 — 1992 р. як у свій час, так і сьогодні, на наш погляд, не відповідає вимогам щодо напрямків, форм, методів і засобів організації виховної роботи. До цього часу офіційно не зафіксовано, хто є організатором виховної роботи з особовим складом. У зазначеному наказі вся відповідальність за цей процес покладається на начальників органів внутрішніх справ.

Під час соціологічного дослідження ми мали намір отримати від респондентів (крім заступників начальників по роботі з особовим складом) відповідь і на таке запитання: "Які форми і методи Ви використовуєте у виховній роботі з підлеглими"? 72 % відповіли, що ніякі, що це справа заступника по роботі з особовим складом.

Майже всі респонденти відзначають важливість і доцільність таких загальних форм виховної роботи як лекції, бесіди на різноманітні теми, зустрічі з народними депутатами різних рівнів, представниками держадміністрацій, політологами, економістами, вченими, акторами, художниками, ветеранами органів, заняття з етики і естетики, українського ділового мовлення, концерти, творчі конкурси та ін.

У той же час аналіз планів роботи з особовим складом міськрайлінівділів внутрішніх справ кількох областей України свідчить про те, що саме такі форми сьогодні — рідкісне явище. Та й не у всіх є оті плани.

Спілкування зі слухачами, що підвищують свою кваліфікацію, проходять перепідготовку на Вищих академічних курсах, свідчать про несприйняття багатьма з них таких понять як "політика", "ідеологія", "виховання". В їх свідомості це асоціюється з "комуністичною політикою, комуністичною ідеологією, комуністичним вихованням". Не вдаючись до аналізу і оцінки таких поглядів, зауважимо, що

слухачам, та, мабуть, і всім працівникам органів внутрішніх справ, треба постійно доводити, що кожна держава має свою політику, свою ідеологію, тлумачити їх на основі чинного законодавства.

Деякі працівники міліції вважають, що органи внутрішніх справ сьогодні — "поза політикою". Ця думка, до речі, зафіксована і в монографії С.С.Сливки "Професійна етика працівника міліції". Він пише: "Органи внутрішніх справ нині ізольовані від політики. Тут відбуваються тільки акумулювання, трансформація відомостей зі сфери політики"⁸. Але згідно з Законом України "Про міліцію" "міліція України — це державний озброєний орган виконавчої влади"⁹. А виконавчу владу в Україні, як відомо, очолює Президент. Він же, згідно з Конституцією України і Конституційним договором між Верховною Радою та Президентом про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України¹⁰, забезпечує здійснення зовнішньої і внутрішньої політики. Отже, зрозуміло, що органи внутрішніх справ ніяк не можуть бути поза "політикою". Вони повинні підтримувати і, більше того, сприяти реалізації державної політики.

Інша справа, що згідно із Законом України "Про міліцію" "у підрозділах міліції не допускається діяльність політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету. При виконанні службових обов'язків працівники міліції незалежні від впливу будь-яких політичних громадських об'єднань"¹¹.

У доповіді Президента України Леоніда Кучми, виголошеній 24 серпня 1995 р. на урочистих зборах, присвячених Дню незалежності України, зазначалося, що "відкинувши старі ідеологічні та моральні засади, нам слід активніше утверджувати загальнолюдські цінності" і що "глибока повага до першовитоків, до власних коренів, до діянь дідів та батьків, до отчих могил, любов до рідної землі — і в славі, і в біді, — прагнення творити добро й творення добра в ім'я народу та держави — це ті складові патріотизму, які вкрай необхідні сьогодні для будівництва нової України"¹².

Необхідні! Це — позиція Президента. Що ж робиться в органах внутрішніх справ для забезпечення цієї необхідності? Хто це повинен робити? Яким чином? За допомогою яких форм, методів та засобів? Виходячи з планів роботи органів внутрішніх справ, бесід з практичними працівниками, ми стверджуємо, що робиться дуже мало. А треба значно більше, особливо у вихованні саме загальнолюдських цінностей. Йдеться про високу культуру працівника органів внутрішніх справ, його

вміння спілкуватися з різними категоріями громадян, поводити себе в суспільстві, вміння відстоювати свою думку, свою позицію, виступати з лекціями, бесідами та ін. До речі, МВС України вимагає, щоб кожна особа середнього та старшого начальницького складу органів внутрішніх справ двічі на рік звітувала про свою роботу перед громадянами за місцем праці, проживання, навчання¹³. Зрозуміло, що належна організація таких звітів сприятиме поширенню гласності щодо діяльності міліції, підвищенню авторитету її співробітників, зміцненню законності та дисципліни серед особового складу, правовому вихованню населення. Така форма роботи вже мала місце в органах внутрішніх справ, але ж при цьому було багато формалізму і суттєвих недоліків. Бажано уникати їх на сьогодиншньому етапі цієї важливої роботи.

Дослідження, бесіди з керівними практичними працівниками міськрайлінівділів внутрішніх справ указують на необхідність вироблення концепції роботи з особовим складом із зазначенням найважливіших її напрямків, принципів, методів та форм, каналів фінансування. А для того, щоб вона була виваженою, глибокою, теоретично і практично обґрунтованою, доцільно було б провести на сторінках газети "Іменем закону" "круглий стіл" за участю зацікавлених керівників міністерства, його управлінь в областях, відділів у містах і районах, представників вищих навчальних закладів, Наукового центру академії, здійснити анкетування особового складу з цих питань.

Вважаємо також за необхідне запровадити у вищих навчальних закладах МВС України курс "Основи роботи з особовим складом органів внутрішніх справ" обсягом 30-40 годин. Адже тих 6-8 годин, що виділяються в академії для слухачів усіх факультетів стаціонару на висвітлення теми "Кадрове забезпечення управління органами внутрішніх справ" у курсі "Управління органами внутрішніх справ", на наш погляд, зовсім недостатньо для ґрунтовної підготовки майбутніх фахівців з питань роботи з особовим складом. Цей курс повинен давати кожному майбутньому працівнику – як потенційному начальнику служби, підрозділу, органу – напрямки, форми, методи і засоби роботи з підлеглими. Їх глибоке усвідомлення, знання, розуміння та вміння застосовувати у практичній діяльності сприятиме, з одного боку, скороченню процесу адаптації молодих фахівців, а з другого – надасть їм певної ваги, авторитету в тому чи іншому міліцейському колективі.

Мабуть нікого не треба переконувати в тому, як важливо сьогодні начальникам підрозділів і служб володіти формами і методами добору кадрів, проведення індивідуальної виховної роботи з ними, здійснення

наставництва, вмінням складати всі необхідні документи та ділові папери, аналізувати стан службової дисципліни і законності, проводити службове розслідування, організовувати заняття зі службової підготовки тощо.

Поза будь-яким сумнівом, вирішення (нормативне, організаційне, методичне і практичне) питань роботи з особовим складом великою мірою сприятиме успішному виконанню органами внутрішніх справ складних завдань охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю в Україні, докорінному підвищенню авторитету самих органів правопорядку в українському суспільстві і формуванню довіри народу не до окремих, а до всіх працівників міліції. Ми у змозі виконати ці завдання. Адже здорові сили в органах внутрішніх справ переважають, вони значною мірою можуть впливати на поліпшення морально-психологічного стану у своїх колективах. До цієї справи необхідно залучати ветеранів, представників будь-яких організацій, установ, творчих спілок, які бажають бачити українську міліцію здоровою, сильною, висококваліфікованою, здатною "захищати життя, здоров'я, права та свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань"¹⁴.

Нам усім необхідно вірити у велику силу виховання. Адже "не тому ми бідні, що слабі, а що віри у свою силу не маємо"¹⁵.

¹ Див.: Іменем закону. 1995. 29 вересня.

² Іменем закону. 1995. 22 грудня.

³ Гельвецій К.А. Про людину, її розумові здібності та її виховання / Пер. з франц. Валер'яна Підмогильного. К.: Основи, 1994. С. 30.

⁴ Там же. С. 42.

⁵ Платон. Диалоги / Пер. с древнегреч. М.: Мысль, 1986. С. 474.

⁶ Гельвецій К.А. Там же. С. 30.

⁷ Там же. С. 14.

⁸ Сливка С.С. Професійна етика працівника міліції: Монографія. Л., 1995. С. 58.

⁹ Збірник нормативних актів України з питань правопорядку. К., 1993. С. 3.

¹⁰ Див.: Урядовий кур'єр. 1995. 10 червня. С. 5; Бюлетень законодавства і юридичної практики України. № 1. К., 1994. С. 16-17.

¹¹ Збірник нормативних актів України з питань правопорядку. С. 4.

¹² Голос України. 1995. 28 серпня. С. 3.

¹³ Див.: Рішення колегії МВС України від 22 вересня 1995 р.

¹⁴ Збірник нормативних актів з питань правопорядку. С. 3.

¹⁵ Лепкий Б.С. Полтава: Іст.повість. К.: Дніпро, 1992. С. 141.